

ЗВО «УКРАЇНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

Гуманітарний факультет

Кафедра культурології

Кваліфікаційна робота бакалавра

**ПРОЦЕС ТА ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО СІЛЬСЬКОГО І
МІСЬКОГО СПІЛЬНОТВОРЕННЯ НА ПРИКЛАДІ НИЖНЬОГО
СЕЛИЩА ТА МУКАЧЕВА**

Студентки IV курсу
групи ГКУ 18/Б
Дрогобецькі Марини

Наукова керівниця:
доцентка кафедри культурології УКУ
кандидатка філологічних наук
Старовойт Ірина

робота рекомендована до захисту перед ЕК,
протокол № 47 від 10 червня 2022 р.
Завідувачка кафедри культурології,
кандидатка філологічних наук, Рибчинська Зоряна _____

Львів 2022

ВСТУП	5
Респонденти	7
РОЗДІЛ I	9
1.1. Історія вивчення поняття спільноти	9
1. 2. Об'єднуюча і з'єднуюча спільнота	12
1. 3. Спільнота і суспільство	14
1. 4. Соціальний капітал у процесі спільнототворення	14
1. 5. Роль лідера у спільноті	21
1. 6. Гіпотеза	22
РОЗДІЛ II	23
Типи спільнот на прикладі спільноти етнічних німців Мукачева і спільноти жителів Нижнього Селища	23
2. 1. Загальна інформація про об'єкти дослідження	23
2. 2. Спільнота етнічних німців Мукачева як приклад об'єднуючої спільноти	25
2. 3. Спільнота жителів села Нижнє Селище як приклад з'єднуючої спільноти	28
2. 4. Ідентичність жителів Нижнього Селища	30
2. 5. Пристосування спільнот до умов війни	32
2.6. Висновки практичної частини:	34
ВИСНОВКИ	35
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ	36

PROCESS AND DISTINGUISHING FEATURES OF TODAY'S RURAL AND URBAN COMMUNITY DEVELOPMENT BASED ON THE EXAMPLE OF NYZHNJE SELYSHCHE AND MUKACHEVO

Abstract: This paper is meant to explore the fundamental differences between rural and urban community building and development, as well as comprehend general benefits for its participants and the community's environment.

The problem behind this research is the lack of research on communities and their distinguishing features in Ukraine, precisely in Transcarpathia, the Westernmost region, and representation of that research to the general public. It is followed by disorganised community processes at new-made institutions, workspaces, and neighbours organisations.

The reason for the problem is the lack of trust developed during the Soviet times in Ukraine and the tendency to isolation rather than group decisions and solutions.

Nevertheless, during the last eight years, many NGOs and initiatives appeared, both in rural and urban spaces, representing the need to build trust and connection.

The problem of unexplored capacity of the community affects its leaders and participants directly; however, it indirectly concerns the close and wider circle of family, friends of the participants, colleagues and general economic, political, and civil processes of the village/city and region.

My main goal for this paper is to analyse two selected communities through the prism of general ideas and conceptions, concentrating on the definition of community and understanding how they affect participants and their environment.

Keywords: community, community creation, community development, a community of practice, a community of space, bounding and bridging community, social capital, weak ties, leadership.

Анотація: У цій роботі я спробую проаналізувати базові особливості між сільським і міським спільнототворенням та розвитком, а також порівняю загальні переваги для учасників і середовища, де спільнота розвивається

Потреба для проведення та написання цього дослідження це мала кількість комплексних досліджень про спільноти та їхні особливості в Україні, особливо у Закарпатському регіоні і презентація цих досліджень публічно. Наслідком цього є непослідовний процес спільнототворення у новостворених інституціях, робочих просторах, сусідських спільнотах.

Причиною проблеми є нестача довіри, яка розвинулася у радянський час в Україні і тенденція до ізоляції, замість пошуку спільних рішень у групі. Проте, протягом останніх 8 років, з'явилася велика кількість ініціатив та громадських організацій, і в міському, і в сільському просторі, що ілюструє потребу у побудові довіри і зв'язків.

Наслідком недосліджених здібностей спільноти впливає прямо на лідера та учасників, хоча також непрямо це стосується близького і ширшого кола сім'ї, друзів, знайомих учасників спільноти, їхні колеги, а також економічних, політичних і громадських процесів села, міста та регіону.

Для себе у цьому дослідженні ставлю завдання проаналізувати обрані мною спільноти через призму загальних ідей та концепцій, які концентруються на означенні спільноти, та зрозуміти, яким чином вони впливають на учасників та оточення.

Ключові слова: спільнота, спільнототворення, розвиток спільноти, спільнота практики, спільнота місця, об'єднуюча та з'єднуюча спільнота, соціальний капітал, поверхнева довіра, лідерство.

ВСТУП

Передостанній випуск щотижневого соціально-політичного журналу «Український тиждень» до початку повномасштабної війни росії в Україні мав назву «Сила спільнот». Перед загрозою вторгнення тема спільноти та спільнототворення, досвіду інших країн у будівництві зв'язків, все ще є надважливою темою.

У рамках цього дослідження, яке фокусується на процесі та особливостях спільнототворення, розкриваються основні етапи розвитку та відмінності між функціонуванням двох існуючих спільнот: громади жителів Нижнього Селища, яка ініціює та підтримує події локально в селі, та організації етнічних німців у Мукачеві, яка об'єднує не тільки етнос, а й мешканців, які цікавляться їхньою культурою.

Спільнота активних жителів Нижнього Селища була обрана мною для курсової роботи минулого року. Завдяки цьому є маю схему, наслідуючи яку зможу краще оцінити та проаналізувати спільноту етнічних німців у Мукачеві, яка, схоже до першої, згуртовує навколо себе молодих і активних людей.

Актуальність роботи полягає у потребі національного академічного простору у комплексних дослідженнях особливостей спільнототворення на коректних прикладах. **Метою** роботи є порівняти два обрані об'єкти дослідження і окреслити особливості їхнього спільнототворення через призму досліджень і визначних концепцій у цій сфері. Це буде зокрема дослідження «Гра у кеглі наодинці: занепад соціального капіталу Америки» американського соціолога Роберта Патнема. Очікується, що зроблений аналіз двох кейсів і порівняння

особливостей сільського і міського спільнототворення, доступнішим стане розуміння динаміки розвитку або ж занепаду громад у певних територіальних межах.

Для себе в роботі буду ставити такі питання: Що підштовхує групу до суспільної дії? Коли група людей може називатися спільнотою? Що відрізняє групу людей від спільноти? Які процеси зміцнюють та об'єднують спільноту? Який вплив має спільнота на оточуючих? Які особливості сильної спільноти, на противагу слабкій? Який вплив має спільнота на село, місто та наскільки вагомий її внесок? Наскільки важливий соціальний капітал, який будується в спільноті, для розвитку міста або села?

Дослідження буде базуватися на аналітичному та описовому методі, тобто для аналізу я буду використовувати літературу теоретиків, в якій розкритий досвід спільнототворення та інших понять, які важливі для розуміння спільнототворення. У другій частині роботи буде залучено інтерв'ю учасників двох обраних мною спільнот, які також зможу проаналізувати через теоретичну рамку дослідження.

У першій, теоретичній частині, я розкрию засадничі умови творення спільноти, проаналізую основні ідеї спільнототворення, зокрема поділ спільнот на «bounding» та «bridging», тобто «з'єднуючі» та «об'єднуючі», та розкрию поняття «соціального капіталу» запропоновані Робертом Патнемом і іншими соціологами. Також спробую проаналізувати інші ідеї науковців, які заперечують наявні концепції та дослідження щодо спільнототворення.

Друга частина буде описувати практичний досвід створення та функціонування двох обраних мною спільнот - етнічних німців Мукачеве та групи жителів Нижнього Селища. Тут я звернуся до якісного опитування і проведу інтерв'ю з активними жителями села та активними учасниками організації етнічних німців. У роботі я проаналізую етапи розвитку двох спільнот для того, щоб

зрозуміти краще особливості становлення та розвитку, основні процеси спільнототворення.

Респонденти

Оскільки моя робота здебільшого базується на інтерв'ю, хочу приділити невелику частину вступу для знайомства з респондентами, з якими мала розмову для аналізу у рамках роботи:

Респонденти у Нижньому Селищі:

- 1) Тетяна Белоусова, 35 роки, переїхала у Нижнє Селище у 20 років, Таня є частиною комуни Лонго Май. Вона активна жителька села, голова громадської організації «Молоток», яка займається розвитком ініціатив, написанням грантів. Таня є засновницею і педагогом дитячої театральної студії Чіга Біга.
- 2) Інна Пригара, 27 років, підприємця. Займається розвитком Сироварні, у серпні відкрила «Селиський ракаш», магазин, який займається етичним продажем товарів із Закарпаття. Вищу освіту здобула у Львові.
- 3) Слава Кошан, 30 років, Випускник першого набору Чіги-Біги, активний житель села, учасник ГО «Молоток» Зараз Слава займається кіномистецтвом, працює з школярами над документальними фільмами.
- 4) Юрген, 60 років, австрієць, переїхав у Нижнє Селище у 1996 році, член кооперативу Лонго Май, співпрацює із жителями щодо проєктів із розвитку села. Грає на флейті та сопілці у місцевому музичному колективі «Hudaki Village Band»

Респонденти німецької спільноти у Мукачеві:

- 1) Юлія Тайпс - 30 років, засновниця громадської організації «Німецька молодь Закарпаття», членкиня Ради німців України, депутатка Мукачівської міської ради. Заснувала громадську організацію у 2018 році, до того документувала та брала участь у заходах німецьких общин Мукачівського регіону. Раніше журналістка, зараз проєктна менеджерка, викладачка.
- 2) Валентина Деревянко - 21 рік, студентка ветеринарного коледжу, активна учасниця організації із 2018 року, волонтерка еко-проєктів, координаторка проєктів при громадській організації, етнічна німка.
- 3) Яна Аль-Іная - 23 роки, студентка медичного коледжу, етнічна німка, активна учасниця організації із 2018 року.
- 4) Тетяна Балаж - 20 років, студентка німецької філології, активна учасниця організації із 2018 року, етнічна німка.

РОЗІДЛ І

Теоретична рамка особливостей спільнототворення

У цьому розділі описані основні ідеї, які торкаються особливостей створення та розвитку спільноти.

Визначними дослідженнями у цьому розділі є наступні праці: «Гра в кеглі наодинці: занепад соціального капіталу в Америці» американського соціолога Роберта Патнема, «Суспільство і спільнота» німецького соціолога Фердинанда Тьонніса, поняття соціального капіталу, проаналізоване французьким соціологом П'єром Бурдьє та американським соціологом Джеймс Коулман, та інші.

Висновком розділу стане гіпотеза для подальшого практичного дослідження.

1.1. Історія вивчення поняття спільноти

Американський етнограф та антрополог Джордж Мердок у своїй роботі «Соціальна Структура» стверджує, що сім'я та спільнота – єдине універсальне об'єднання людей, яке виникло із необхідності виживання та утримання безпеки і добування їжі¹. Стосунки в спільноті стали основою для створення пізніших складніших і зростаючих спільнот. Корнелія Батлер, американська дослідниця сільських спільнот, дає два визначення «спільноти», вже визначені у минулому соціологами, і пропонує використати їх спільно для розуміння конкретних випадків спільнототворення. Спільнота – це місце, місце, де група людей взаємодіє один з одним. Друге використання цього терміну розглядає саму соціальну систему, організацію чи набір організацій, за допомогою яких група людей задовольняє свої потреби. Нарешті, соціологи використовують це слово, щоб описати спільне почуття ідентичності, яке має група людей²».

¹ Murdock, George Peter. Social structure. Hauptwerke der Ethnologie, Alfred Kröner, 1949. с.2

² Flora, C. B., Flora, J. L., & Gasteyer, S. P. Rural communities: Legacy and change. Routledge, 2018.

Тобто, найперше - спільнота це про спільне місцезнаходження, друге - це спосіб задовольнити свої потреби. У висновку створюється певний тип ідентичності, який об'єднує групу людей. Підхід Батлер є практичним, оскільки не передбачає детальне вивчення минулого задля аналізу теперішнього стану.

У своїй роботі вона пропонує розглянути сучасні сільські спільноти, зокрема американські, як такі, що не є наслідком попередніх соціо-історичних подій, а є данністю, яка формує подальший розвиток статистики залученості. За словами дослідниці, оскільки саме місце є головним об'єднуючим чинником, то включає в себе стосунки між людьми, культурами, навколишнім середовищем – природнім або збудованим³. Для багатьох мешканців таких спільнот це місце може бути далеко від усталених кордонів: політичних, культурних, а також кордонів села, міста і навіть країни⁴.

Дослідниця визначає три основні елементи спільнотності - локація, соціальна система і спільна ідентичність. Проте ці елементи значною мірою розділені у сучасності: в минулому місце, зокрема село, пропонувало жителям повну мережу можливостей – школу, роботу, церкву, бізнес. Зараз же, завдяки покращеній транспортній системі, відчуття спільнотності більше не походить від спільного місця проживання або перебування, базовими у спільнототворенні стають спільні цінності або спільні інтереси.⁵

Дослідниця також відзначає зміну розуміння спільноти через технологічний прогрес і можливість спілкування онлайн. Проте, представляючи напрацювання саме у сфері спільноти місця, та, частково, спільноти інтересів, вона зазначає що спільнота не завжди може забезпечувати відчуття ідентичності чи задовольняти потреби - два елементи, які характеризують спільнотність, - проте вона забезпечує відчуття *локальності*, як його окреслюють дослідники-соціологи.

³ Flora, C. B., Flora, J. L., & Gasteyer, S. P. Rural communities: Legacy and change.. с. 31

⁴ Там само, с. 31

⁵ Там само. с. 15

Важливо зазначити, що у всіх концепціях, де задіяні слово «спільнота» включене автоматичне розуміння того, що це люди, об'єднані не тільки спільною метою, місією, місцем, інституцією, а також турботою один про одного.

Жан Лейв, дослідниця когнітивної антропології і Етьєн Венгер, теоретик освіти, у своїй роботі представляють спільноту практики, в якій учасники поступово, завдяки спільному навчанню, зближуються і відчують спорідненість, що допомагає їм освоїти матеріал простіше і ґрунтовно.

У своєму глибшому дослідженні, Етьєн Венгер і Жан Лейв, зауважують що спільнота практики - група людей, які поділяють спільний стосунок, набір проблем або інтересів у певній темі, і які згуртувалися для того, аби сповнити і індивідуальні, і групі цілі⁶. Спільноті практики характерні наступні три складові:

- Домен - ділянка знань, інтересів, компетенцій, які вирізняють їх від інших. Спільний домен, ділянка, надихає учасників брати участь, направляє їхнє навчання і наділяє сенсом їхні дії;
- Спільнотність - учасники наслідують свої інтереси через спільні активності, дискусії, пошук вирішення проблеми. Сильна спільнота підтримує спілкування і заохочує бажанням ділитися ідеями. Ця характеристика також наділяє відчуттям приналежності до більшої частини, ототожненням з більшою кількістю людей;
- Практика - учасники спільноти відтворюють практики, які виходять із домену, ділянки знань. Домен є загальною ідеєю інтересів спільноти, але практика надає специфічний фокус, навколо якого спільнота розвивається, поділяє і підтримує ключове колективне знання⁷.

⁶ Wenger, E., B. Wenger-Trayner. Introduction to communities of practice - A brief overview of the concept and its uses. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://wenger-trayner.com/introduction-to-communities-of-practice> (2015)

⁷ Lave, J., Wenger, E. Situated Learning: Legitimate Peripheral Participation. Cambridge: Cambridge University Press, 1991. с.52

Із вищезгаданих характеристик дослідники виводять наступну: виправдана периферійна участь (*Legitimate peripheral participation*), - описує процес коли ті, хто тільки приходять в спільноту, стають включеними і повноцінними учасниками завдяки участі у розвитку, після того як спочатку виконують менші, проте важливі завдання для місії спільноти, а пізніше, поступово, доходять до центральних завдань, які мають більшу відповідальність.

Ідея передбачає, що окрім протиставлення спільнота-новий учасник, це також може бути приклад ментора-менті, тоді одночасно ментор може спостерігати за результатами нового учасника, оцінювати їх, давати відгук.

Проте важливо вказати, що антропологиня Жан Лейв, підкреслює, що периферійне навчання - це не навчальна практика або стратегія, а скоріше аналіз навчального процесу, спосіб його зрозуміти. Тут можна також додати, що слідуючи її словам, таке розрізнення важливе у розумінні розрізнення між навчанням і навмисними інструкціями⁸.

Наразі теорії та концепції про функціонування спільнот розширилися, спочатку через поширення онлайн мережі, а пізніше коли більшість спільнот, які практикували тільки фізичний простір і не тільки такі, мусили перенести спільнотні практики в онлайні формат із початком пандемії. Тому все більше з'являється додаток «віртуальний» до існуючих визначень спільнот, наприклад: віртуальна спільнота практик. Винятком тут є спільнота місця, оскільки вона передбачає локальність - приналежність людей до певної території.

1. 2. Об'єднуюча і з'єднуюча спільнота

Важливою для подальшого порівняння міських і сільських практик спільнототворення є праця американського соціолога Роберта Патнема «Грати у боулінг наодинці». У цій роботі автор порівнює два періоди на рівні розвитку

⁸ Lave, J., Wenger, E. *Situated Learning: Legitimate Peripheral Participation*.c.40

спільноту США: 1950-ті та 1990-ті роки і стверджує, що ближче до кінця століття рівень включеності американців у соціальне життя різко впав, що пізніше посприяло нижчій політичній активності і громадянській участі.

Тут він також згадує два розділені типи спільноти - об'єднуючий і з'єднуючий, розрізнення яких є ключовим для цього дослідження. Перший тип спільноти - об'єднуючий, - змушує людей із різних сфер, бекграундів, досвідів, об'єднуватися навколо цілі, мети, ідеї, цінностей. Другий тип спільноти - з'єднуючий, - згуртовує людей із певною характеристикою у спільноту, яка існує завдяки ексклюзивності.

Роберт Патнем також стверджує, що жодна спільнота не є тільки одним типом або ж тільки іншим. Всі спільноти до певної міри є об'єднуючими або ж з'єднуючими, проте певна складова переважає.

Дослідниця Павлін Маккленаган зазначає, що об'єднуючі зв'язки зменшують чутливість до змін⁹, а отже саме з'єднуючі зв'язки вноормовуюють різноманітність і зрощують інноваційність і чуйність до змін¹⁰.

Для обраного дослідження згадане вище розрізнення є ключовим, оскільки прямо накладається на два приклади спільнототворення, які я буду аналізувати у практичній частині роботи. Перший приклад - спільнота Нижнього Селища, яка з'єдналася довкола активних жителів села, а пізніше і більшу його частину. Завдяки цьому вдалося розбудувати більшу мережу контактів, підкріпити довіру та створити безпечний простір для комунікації. Другий приклад спільнототворення - спільнота німців Закарпаття, - яка ж навпаки є об'єднуючою або тою, яка передбачає певну попередню характеристику для участі у процесах та подіях. Німецька спільнота - об'єднання етнічних німців окремого регіону.

⁹ McClenaghan, P. Social capital: exploring the theoretical foundations of community development education. *British Educational Research Journal*, Vol. 26(5), 2000. с.573

¹⁰ Kilpatrick, S., Field, J., & Falk, I. A. N. (2003). Social capital: An analytical tool for exploring lifelong learning and community development. *British educational research journal*, Vol. 29(3), 423.

1. 3. Спільнота і суспільство

Фердинанд Тьонніс, німецький соціолог і філософ, пропонує чітке розрізнення Спільноти і Общини або ж оригінально німецькою «Gemeinschaft» і «Gesellschaft». Спільнота, або «Gemeinschaft» базується на особистісних зв'язках і неспосередній комунікації в яких соціальні зв'язки ціннюються як кінцева мета. Суспільство, або «Gesellschaft», описує общину, яка базується на неперсональних, формальних і договірних стосунках, для яких соціальний зв'язок є засобом досягнення мети¹¹. Ці два терміни є сільсько-міською дихотомією, в якому малі, ізольовані сільські спільноти були з одного боку, а великі міста з іншого. Проте, за словами дослідниці Флори, таке розрізнення було б актуальним на початку двадцятого століття, але воно не є належним зараз. Доказом цього є покращення транспортування для представників сільських спільнот і постійний перехід та міграція які помічають сучасні соціологи.

1. 4. Соціальний капітал у процесі спільнототворення

Загальне визначення соціального капіталу, яке базується на актуальних контекстах, пропонує дослідниця Сью Кілпатрик, окреслюючи поняття як ресурс, який базований на стосунках між людьми¹².

Проте вона також додає характеристику, запропоновану сучасними дослідниками спільнот, а саме Роберта Патнема і Джеймса Коулмана. Якщо Патнем визначає поняття соціального капіталу, як колективної вигоди, означуючи її як «особливості соціальної організації, такі як мережі, норми та довіра, які сприяють

¹¹ Фердинанд Тьонніс. Спільнота та суспільство. Київ, Дух і Літера, 2005.с.14 // нім.: Ferdinand Tönnies: Gemeinschaft und Gesellschaft. Abhandlung des Kommunismus und des Sozialismus als empirischer Kulturformen. — Leipzig: Fues's Verlag, 1887

¹² Kilpatrick, S., Field, J. & Falk, I. Social capital: An analytic tool for exploring lifelong learning and community development. British Educational Research Journal, Vol. 29(3), 2003. с. 417

координації та співпраці на взаємну вигоду»¹³, то Коулман наголошує на вигоді, яка доступна індивіду персонально завдяки соціальному капіталу.

Вигода доступна індивіду представлена двома дослідниками. Перший, класничий підхід представляє Бурде, який означає соціальний капітал як той, що приносить вигоду тільки тоді, коли певні учасники мають доступ до нього¹⁴.

На контрасті до Бурде, більш практичний підхід до поняття обґрунтовує дослідник Коулман, зазначивши, що індивідуальна вигода у сфері соціального капіталу відображає розуміння того, як індивіди кооперуються в групі, щоб покращити свої персональні інтереси, попри нестачу доступу до інших соціальних і економічних ресурсів¹⁵.

Розрізнення дослідниця вважає важливим для того, аби розмежувати дві головні групи, які можуть бути названі «колективна вигода» і «індивідуальна вигода»¹⁶.

Попри свою ненав'язливість, група «колективної вигоди» також має негативні наслідки, які зазначає також і Роберт Патнем, стверджуючи, що

Існують два види позитивних результатів, можливих від взаємодії, що використовує соціальний капітал. Одне – це якісь дії чи співпраця на користь громади чи її членів; друге – створення або зміцнення знань та ресурсів ідентичності, наприклад, створення узгодженого або спільного бачення майбутнього. Неформальні або навмисно організовані взаємодії допомагають людям пізнати один одного та розвивати мережі.

¹³ Putnam, R. Bowling alone: The collapse and revival of American community. Simon and schuster, 2000. с. 35

¹⁴ Bourdieu, P. The Forms of Capital. Handbook of theory and research for the sociology of education. JG Richardson. New York, Greenwood, Vol. 241(258), с. 6.

¹⁵ Kilpatrick, S., Field, J. & Falk, I. Social capital: An analytic tool for exploring lifelong learning and community development. British Educational Research Journal, Vol. 29(3), 2003. с. 421

¹⁶ Kilpatrick, S., Field, J. & Falk, I. Social capital: An analytic tool for exploring lifelong learning and community development... с. 418

Взаємодія також може мати негативні наслідки для окремих осіб або спільнот і може виснажувати соціальний капітал, наприклад, через зниження довіри або використання норми ексклюзивності. Це «темна сторона» соціального капіталу, про яку говорить Патнем у своєму дослідженні окремими розділом. Не всі взаємодії мають позитивні або корисні результати для окремих осіб або спільнот, а також не всі взаємодії створюють соціальний капітал. Якість результату дій і якість створених ресурсів соціального капіталу залежать від якості соціального капіталу, доступного та використаного у взаємодії. Проте дослідники схиляються до переваг позитивних сторін над негативними.

Варто також зазначити різницю між судженнями дослідників Фукуями та Коулмана про підсилення вигоди соціального капіталу, про яку згадує Кілпатрик. Фукуяма вважає, що більший, розширений радіус довіри підкріплює дію капіталу, тобто потенційна взаємна співпраця виходить за межі групи¹⁷. Напротивагу Коулман наполягає, що закритість зв'язків наділяє силою соціальний капітал, а спільні норми і цінності підкріплюються накладанням зв'язків, наприклад в школі і церкві, що призводить до кращих результатів у навчанні.¹⁸

Тут важливо згадати про теорію поверхневих зв'язків, запропоновану американським соціологом Марком Грановеттером у 1973. За його дослідженням, поверхневі зв'язки є більш впливовими, оскільки розширюють мережу слабких доторків до інших зв'язків і мереж, таким чином дозволяючи досягнути більше коло знайомств без додаткових ресурсів¹⁹.

Повертаючись до дослідження Сью Кілпатрик, важливо зауважити процес в якому вибудовується соціальний капітал у міжособній взаємодії. Для цього

¹⁷ Fukuyama, F. Social Capital, Civil Society and Development. Third World Quarterly, Vol. 22, 2001. 11 с.

¹⁸ Coleman, J. S. . Social Capital in the Creation of Human Capital. The American Journal of Sociology Vol. 94, 1988. С. 96

¹⁹ Granovetter, M.S. The strength of weak ties. American Journal of Sociology, Vol. 78 (6), 1973. С. 1365

необхідний ресурс двої типів: перший - ресурс знання, - знати до кого, коли і як звернутися, для того аби забезпечити спільноту необхідними потребами.

Другий - ресурс ідентичності, - бути тим, хто готовий особистими характеристиками повпливати на процеси спільноти і загального блага. До ресурсів останнього включають самовпевненість, взаємність і цінності, які поділяють представники спільноти, а також спільну візію²⁰. Таким чином, останній ресурс вибудовування соціального капіталу може сприяти також вибору лідера, аби той міг представляти інтереси спільноти - об'єднуючої чи з'єднуючої, - на загал, поміж інших угруповань.

Узагальнюючи, кожна спільнота володіє певним типом капіталу. Їх дослідники-соціологи розрізняють наступною класифікацією: природній, людський, соціальний, культурний, фінансовий, будівельний, політичний.

Дослідниця Флора визначає, що часто ключовий капітал, зокрема у сільських спільнотах, визначає саму спільноту. Процес винесення одного типу капіталу у пріоритет називається «декапіталізацією». Всі капітали у спільноті, на думку Флори, взаємодіють один з одним. Це також впливає на формування у майбутньому, оскільки способи поведінки - культурний капітал, - батьки передають своїм дітям, а спадок - те, що передають сім'ї, спільноти і соціальні групи наступним покоління - у вигляді всіх видів капіталу.²¹

За словами дослідника Джеймса Коулмана, соціальний капітал створює продуктивну активність так само як людський та фізичний капітал, оскільки розширена надійність і довіра у спільноті дозволяє досягти набагато більшого ніж тій спільноті, у яких ці елементи відсутні.

²⁰ Kilpatrick, S., Field, J. & Falk, I. Social capital: An analytic tool for exploring lifelong learning and community development...c.425

²¹ Flora, C. B., Flora, J. L., & Gasteyer, S. P. Rural communities: Legacy and change. Routledge, 2018. c. 17

Однією з надважливих характеристик соціального капіталу, за дослідженням Сью Кілпатрик, є відкритість до різноманітності і інклюзивності. За її словами, іншість є попередником змін і розвитку спільноти²². Зазвичай саме негомогенність спільноти і розширеність соціальних зв'язків за межами цієї спільноти і передбачає її розвиток.

Тут також дослідниця стверджує, що цінність соціального капіталу для розвитку спільноти є потрійним: він створе існуючий набір ресурсів у громаді, на яких може базуватися втручання, власну мету «суспільного блага», а також ресурс, який може сприяти стійкому автономному розвитку після втручання вважається завершеним²³.

Пізніші дослідження аналізу мережі довели, що регіони з міцною об'єднуючою мережею між підприємствами, спільнотними та публічними організаціями найкраще готові до реструктуризації та адаптації²⁴. Накладання талантів, інтересів, цінностей, дозволяє групі розвиватися, розширвати коло довіри і знову адаптуватися до змін простіше, аніж окремому індивіду. Дослідниця також зазначає, що *соціальний капітал* може пояснити легкість, з якою спільноти можуть ідентифікувати, мобілізувати та об'єднати свій *людський капітал*, а отже, і їх здатність змінюватися та «розвиватися»²⁵.

Проте, за словами Сью Кілпатрик, розвиток спільноти не може повністю полягатися на ресурси і соціальний капітал у межах спільноти, особливо якщо вона є гомогенною й інклюзивною, представленою також серед інших інклюзивних груп. Також, за дослідженнями Патнема і Коулмана, тут є важливим можливе обмеження індивідом своїх зв'язків, і у наслідку, соціального капіталу, через надмірний сімейний людський капітал (*family human capital*), оскільки він може обмежувати

²² Kilpatrick, S., Field, J. & Falk, I. Social capital: An analytic tool for exploring lifelong learning and community development... с. 424

²³ Там само.

²⁴ Там само.

²⁵ Там само.

потребу у розширенні особистого кола спілкування і хибно замінювати потребу залученості у несімейну мережу.

Звертаючись у роботі до цінностей і вигоди, яку більша кількість людей може отримати від спільноти, варто також проаналізувати поняття «соціального капіталу», визначене Робертом Девідом Патнемом, американським політичним соціологом, якого вже було згадано в цій роботі. Дослідник розглядає соціальний капітал як універсально хорошу рису, вказуючи, що він є конвертованим в довіру та інші людські чесноти валютою, якою користуються учасники і більшої спільноти. Тут також важливо, що, за словами дослідника, Критерієм соціального капіталу є принцип загальної взаємності - я зроблю щось зараз для тебе, не чекаючи нічого у відповідь²⁶.

Патнем дослідив, що: «Суспільство, яке покладається на узагальнену взаємність, є ефективнішим, ніж недовірливе суспільство, з тієї ж причини, що гроші ефективніші за бартер. Чесність і довіра змащують неминучі тертя соціального життя»²⁷.

Тут Патнем також розрізняє поняття насиченої і поверхневої довіри, зазначаючи, що хоча перша і є сильнішою, друга ж важливіша для ширшого контексту довіри і побудування спільноти, оскільки розширює радіус довіри²⁸. Політологи Венді Ран і Джон Тренс'ю окреслюють поняття «поверхневої довіри», а саме соціальну або загальну правду, як стійке рішення, яким вони наїдляють більшість людей, навіть тих, яких не знають з особистого досвіду.

Патнем також стверджує, що люди, які довіряють своїм співгромадянам, а тобто користуються принципом поверхневої довіри, частіше займаються волонтерством, більше займаються благодійністю, частіше беруть участь у політиці

²⁶ Putnam, R. Bowling alone: The collapse and revival of American community. Simon and schuster, 2000. с. 160

²⁷ Putnam, R. Bowling alone: The collapse and revival of American community. Simon and schuster, 2000. с. 160

²⁸ Там само.

та громадських організаціях, толерантно ставляться до поглядів меншості і демонструють багато інших форм громадянської участі²⁹. Напротивагу ті, хто не користуються принципом приймають меншу участь у соціальному житті і вважають, що їх оточують погані люди, з більшою віругідністю можуть брехати собі. Проте, якщо видається що люди навколо грають чесно і вкладаються у розвиток чогось спільного, це означає, що людина, яка має це відчуття, буде чинити так само³⁰.

Для того щоб краще зрозуміти напрямок спільноти, Сью Кілпатрик пропонує у висновках свого дослідження фреймворк, розроблений нею та іншими дослідниками соціального капіталу для аналізу розвитку спільноти. Він пропонує дозволяє проаналізувати сфери розвитку спільноти через наступні пункти:

- Баланс між внутрішніми та зовнішніми мережами. Об'єднуючі мережі є необхідною, але недостатньою складовою соціального капіталу. Мережі, що поширюються за межі громади, бувають двох типів: з'єднувальні мережі, які працюють на близькому рівні влади, та зв'язуючі мережі з людьми чи установами на інших рівнях влади;
- наявність і різноманітність брокерів, які здатні створити співпрацю між об'єднуючими та з'єднуючими мережами;
- рівень впевненості в собі та самооцінки членів громади та навичок спільної роботи, таких як включаючи вирішення конфліктів;
- норми, наявні в суспільстві, особливо норми включення/виключення та взаємності;
- межа, до якої спільнота поділяє бачення свого майбутнього³¹.

²⁹ Там само.

³⁰ Там само.

³¹ Kilpatrick, S., Field, J. & Falk, I. Social capital: An analytic tool for exploring lifelong learning and community development. British Educational Research Journal, Vol. 29(3), 2003. с. 430

Тут також важливо означити поняття брокера у спільноті. Брокери, за словами Етьєн Венгер, є тими, хто працює на межі конкретної спільноти. Вони можуть створювати нові зв'язки, співпраці, а також нові сенси³². Для брокерства притаманні два процеси; перший - це вміння створити клімат довіри, який важливий для всіх спільнот практики, але особливо для учасників із різними попередніми досвідами; другий - це можливість об'єднати різні типи інформації для того, щоб керувати обговоренням, узгоджувати і інтерпретувати досвід³³.

1. 5. Роль лідера у спільноті

Тема та роль лідерства важлива у дослідженнях соціального капіталу і розвитку спільноти зокрема тому, що часто лідер є основоположником групи і людиною, яка створює та підтримує моральні основи для наслідників.

У практичному посібнику «Мистецтво спільноти» Джоно Васон згадує наступні способи лідерства:

1. **Повновладне харизматичне лідерство** - одна людина тримає фокус для спільноти і розділяє основні завдання, підтверджує, що є в рамках норми для спільноти. Такий тип лідерства має свої значні недоліки, про які також наголошує автор, а саме
 - *Фактор автобусу* - умовно лідера збиває автобус, спільнота більше не має людини, яка одобрює їхні рішення. Більш відкриті до управління спільноти простіше справляються із схожими подіями.
 - Нестача прозорості - є ризик, що лідери такого типу лідерства не будуть репрезентувати ширшого погляду спільноти

³² Wenger, E., B. Wenger-Trayner. Introduction to communities of practice - A brief overview of the concept and its uses. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://wenger-trayner.com/introduction-to-communities-of-practice> (2015)

³³Flora, C. B., Flora, J. L., & Gasteyer, S. P. Rural communities: Legacy and change. Routledge, 2018. 505 с.

2. **Просвітлена влада** - спільноти, в яких зазвичай нема лідера, проте в якій в потрібний час управлінцем стає неформально обрана людина
3. **Делегативне управління** - коли малі підрозділи мають своїх лідерів і разом утворюють управлінську структуру - тіло³⁴.

Тут звернусь до однієї із ідей згаданої вище фактор автобусу. Якщо спільнота і лідер допускали більше людей до прийняття важливих для групи рішень, то передавання і зміна лідерства не буде таким болючим - і для попередника, і для наступника.

1. 6. Гіпотеза

Спираючись на аналітичну частину, гіпотеза цього дослідження наступна: міський простір частіше формує об'єднуючі спільноти, де певна група людей гуртується навколо спільних цінностей і може відчувати себе впевненіше, більш захищено завдяки збудованому соціальному капіталові, який міцнішає, завдяки насиченій довірі всередині, і тонкій довірі до ширшого кола спілкування учасників. Напротивагу сільський простір формує з'єднуючі спільноти, які спершу згуртовуються довкола особливостей ідентичності, які сформовані локальним, матеріальним простором, а пізніше творить нові цінності, які формують подальшу співпрацю між жителями. Об'єднуючим елементом у першому випадку стають спільні інтереси та зацікавлення. У місті групування допомагає не «загубитися» серед жителів більшої території, знайти себе і підкріпити свої цінності, одночасно збагачуючись новими.

У випадку сільського спільнототворення - жителі групуються навколо ідентичності села або селища, після чого гуртуються довколо вирішення проблеми або ініціативи. Після цього жителі можуть об'єднатися довколо нових цінностей, набутих у процесі побудови спільноти.

³⁴ Bacon, J. The Art of Community. O'Reilly Media." Inc. Retrieved, 2009. с. 250

РОЗДІЛ II

Типи спільнот на прикладі спільноти етнічних німців Мукачева і спільноти жителів Нижнього Селища

У другому розділі я накладаю теоретичну базу, описану вище, на практику - дві існуючі спільноти, які ілюструють об'єднуючу та з'єднуючу типи спільноти. Спочатку в розділі я пропоную розглянути загальну інформацію про об'єкти дослідження. Тоді важливим буде накласти концепти та ідеї, запропоновані дослідниками спільнототворення, на кейси. У порівнянні видимими стають причини та визначні риси спільнот, що і є кінцевою ціллю цієї роботи. Основною причиною для розрізнення сільської і міської спільноти я зазначаю територіальну величину, що також впливає на інші особливості: відтворення практик спільноти, особливостей соціального капіталу, особливості лідерських якостей та інше. Висновком розділу стане спростована або підтверджена гіпотеза, що може слугувати базою для подальших досліджень.

2. 1. Загальна інформація про об'єкти дослідження

Спільнота етнічних німців Мукачева - ГО «Німецька молодь Закарпаття»

Громадська організація (далі «ГО») «Німецька молодь Закарпаття» була створено у 2018 році. Ініціаторкою створення ГО стала Юлія Тайпс, етнічна німка, членкиня Ради німців України, в минулому журналістка, зараз проєктна менеджерка. Раніше Юлія підтримувала сільські спільноти етнічних німців, які здебільшого підтримували католицькі традиції місцевих жителів. Пізніше жінка

вирішила створити організацію, яка буде не тільки опікуватися минулим, але також і підтримувати сучасні німецькі ідеї для молоді і дітей³⁵.

Зараз ГО стала парасольковою організацією для всіх інших етнічних німецьких спільнот краю. Німецькі общини, які є більш формальними об'єднаннями в німецьких селах Закарпаття, вибірково долучаються до подій, організованих ГО. Варто зазначити, що юридичний статус також дозволяє співпрацювати з такими німецькими організаціями як ifa – Institut für Auslandsbeziehungen, Goethe-Institut, інші локальні релігійні організації. Це також дозволило спільноті включити в команду мовних асистентів, менеджера з питань культури, асистента з питань культури. Нові люди доповнювали культурний обмін між українцями, українцями із німецьким корінням, німцями, створюючи нові контексти та сенси між країнами на міжнародному та регіональному національному рівнях.

Вони так само включені у більшу мережу німців України, у спільноту спільнот³⁶, проте плекають свою ідентичність і історію, яка відрізняється від історії німців інших регіонів східної Європи. Спільноті етнічних німців Мукачеве вдалося об'єднатися у центр з чіткою місією.

Нижнє Селище

Нижнє Селище знаходиться у Хустському районі Закарпатської області, за селами Іза та Нанково, перед селом Копашново, в передгір'ї Карпат на берегах р. Хустець. У селі проживає близько 3000 тисяч людей. Це одне з останніх сіл перед гірськими масивами. Назва села - Нижнє Селище - символізує його місцезнаходження по відношенню до Хуста і не має достовірної історії найменування, існує кілька легенд. Селище ж означає його більшість в порівнянні з меншими селами. На початку 90-их у селі заснували антикапіталістичний

³⁵ Гарань В. Німці України. Хто вони? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrainer.net/nimtsi-ukrainy/> (30.07.2020)

³⁶ Etzioni, A. The community of communities. Washington Quarterly, Vol. 19(3), 1996. 127 с.

кооператив Лонго Май. Зараз у ньому перебуває 5 людей та 2 дітей. Кооператив є відкритий для співпраці та часто ініціює місця зустрічей для людей.

На початку 2010-их років, Тетяна Белоусова та Слава Кошан заснували сільську громадську організацію «Молоток», у рамках роботи якої група організовує заходи для села, його жителів, сусідів, приїжджих. Раз на два роки у Нижньому Селищі проходить дитячий театральний фестиваль «Птах».

У селі сформувався музичний гурт, який у своєму репертуарі має закарпатські пісні конкретно Хустського регіону, які звучать у автентичному, початковому варіанті.

Зараз місцем зустрічі для неформального обговорення проблем і потреб є хостел Шарго Ріго та Будинок культури у селі.

2. 2. Спільнота етнічних німців Мукачева як приклад об'єднуючої спільноти

Спільнота етнічних німців, об'єднана в громадську організацію, на противагу є прикладом відокремлюючої спільноти, яка базувалася на прикладі об'єднання за спільною характеристикою, зокрема етнічною приналежністю, а також інтересами. Знову ж, завдяки масштабності міста, відокремлююча спільнота була місцем для збереження традицій, зв'язків минулого, відновлення забутої спадщини, а також генерування ідей та нових контекстів.

Конкретна мета і ціль спільноти, а також відокремлення та інституалізації, допомогла утворити зв'язки з німецькими інститутами, які підтримують німецькі меншини у східній Європі.

Харизматичність лідера у спільноті етнічних німців та розподіл обов'язків по можливостям кожного із учасників, збудувало міцні зв'язки між молоддю, а також між общинами німців, які знаходяться віддалено територіально - в селах регіону.

Можна зауважити, що таким чином, організації вдається працювати із конкретним сегментом, а саме етнічною меншиною, яка довгий час із менших спільнот, які стали общинами, була об'єднана спільною спадщиною і метою. Виразним і важливим є те, що таким чином меншина не стає невидимим «мітом», а окреслена конкретними рамками, що дозволяє лідеру залучати кожен із менших «спільнот» до співпраці в потрібний момент, а також об'єднує німців, які залишилися в Закарпатті. Завдяки такому підходу зменшився тиск на кожен із спільнот, оскільки вони можуть не конкурувати за кошти чи визнання.

Повертаючись типу управління лідером, з відповідей респондентів можна зрозуміти, що спільнота наразі повністю залежна від лідерки і не змогла б опрацювати «Фактор автобусу», про який згадує Джоно Бейкон, швидко. Тобто, якщо в один момент лідерка не зможе керувати спільнотою - навіть дистанційно, - то спільнота не зможе оговтатися певний час. Із відповідей респондентів, можна зауважити, що група взагалі не готова до зміни теперішнього лідера, оскільки повністю залежить від підтвердження і одобрення більш серйозних рішень. Це може бути наслідком короткого періоду інституалізованого існування спільноти: громадська організація була створена у 2018, до того общини існували окремо і не мали харизматичного лідера.

Проте варто відмітити, що завдяки важливості лідерки на цьому етапі творення спільноти, між учасниками відбувається процес легітимної периферійної участі, про який згадує антропологиня Жан Лейв. Для цього процесу важливі три складові: спільна ділянка знань, спільнотність і практика. Спільнота етнічних німців Закарпаття відворює ці складові, а пізніше і процес легітимної периферійної участі наступним чином: певні учасники виступають наставниками, вони ж є і тими, хто перейняв спільні знання від лідерки та старших учасників. Пізніше вони в процесі наставництва щодо залучають нових учасників до співпраці і доєднують їх до цінностей через практику нових або вже набутих вмінь. Таким чином учасники у

організації не тільки брали участь у спільних активностях і ставали частково наставниками самостійно, а й переймали ідеї, які є ключовими для спільноти.

Для спільноти етнічних німців спільним знанням є історія меншини у краї та місті, німецька мова та місцевий діалект мови. Спільнотність відбувається у відтворенні спільних знань, проте також у турботі один про одного, допомозі, та впевненості можливості покласти на іншого учасника. Практикою у обраній спільноті є проєктна діяльність, спільні заходи, робота над новиною ідеєю, а також залучення учасників як у ролі експертів, професіоналів, наставників, вчителів чи асистентів, так і залучення їх як учнів і набувачів знань у певній ділянці. Для останніх двох складових важливі також регулярні зустрічі та повторюваність подій і учасників, що підтримує впевненість.

Знання передаються від лідера і професіоналів до інших учасників, нові чи обмежені часом учасники переймають цінності від попередників, таким чином утворюється тісніша мережа тонкої довіри. Таким чином відбувається обмін цінностями, попереднім частково спільним досвідом та пошук нових ідей.

Якщо ж звертатися до тези про чутливість спільнот до змін, яку запропонувала дослідниця Павлин Маккленаган, на прикладі спільноти етнічних німців, можна помітити неоднорідний ефект на іншій. Учасники спільноти коментують, що для них стало внутрішньою відчутною зміною реакція на іншість учасників, а пізніше і людей поза спільнотою.

Одна з активних учасниць коментує, що спочатку на спільних зустрічах, вона могла відкидати нові ідеї, проте пізніше користувалася ними і шукала те, що підійде їй, до прикладу, вегетеріанська дієта чи новий вид спорту.

Також дівчина додає, що почала більше прислухатися до думок інших людей, навіть якщо вона має інший погляд, відчула, як це почало її змінювати і вона змогла стати більш відповідальною і рішучою.

У жовтня 2021 в Мукачеві був проведений перший Тиждень німецької культури, а рамках Днів Німеччини в Україні, під час якого була проведена зустріч «Ярмарка можливостей», а також тиждень німецького кіно.

Окрім цього, за ініціативою ГО було зніційовано та втілено відеопроєкт «Маєтки Закарпаття», який розповідає історію видатних діяців Закарпаття (українців, угорців, німців) через їхні, часто покинуті, маєтки в області. З огляду на це можна зробити висновок, що етнічна спільнота німців, завдяки своїм міцним характеристикам ідентичності, із общини на периферії (якою етнічна меншина у регіоні стала через репресії ХХ. століття), стала спільнотою, яка опікується надбаманням мультикультурності міста та регіона, залучиши до цього максимум людського та соціального капіталу.

Німецька етнічна меншина в ширший контекст Закарпатського регіону і культури, так само ідентифікуючи себе і з Україною. Така багатшаровість знову ж таки є підтвердженням вищезгаданості неоднорідності типу спільноти. Респонденти ж ідентифікують себе як українські німці³⁷.

2. 3. Спільнота жителів села Нижнє Селище як приклад з'єднуючої спільноти

Сільська місцевість створює умови для розвитку гомогенної спільноти, яка протиставляє себе різноманітній структурі міста. Спираючись на теоретичну рамку дослідження, припускаю, що приклад спільнототворення у Нижньому Селищі, населення якого складає три тисячі людей, є прикладом з'єднуючого типу спільноти, який пропонує, за визначенням Патнема, людям на території одного населеного пункту із різних сфер, бекграундів, досвідів згуртовуватися навколо цілі, мети, ідеї, цінностей.

³⁷ Гарань В. Німці України. Хто вони? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrainer.net/nimtsi-ukrainy/> (30.07.2020)

На початку, за словами респондентів, які спостерігали розвиток Нижнього Селище, згуртування для жителів села не було простою задачею. Спочатку кожна сім'я і будинок вели себе ізольовано, хотіли збагатитися самотійно.

Пізніше відбувалося згуртування задля вирішення спільних проблем села, які з'являлися поступово. Спочатку це було поселення приїжджих на фестиваль сімей з дітьми: жителі села приймали їх до себе. Наступним кроком було згуртування для реалізації нових ідей. Однією з таких є створення нових туристичних шляхів і точок на карті села. Тетяна Белоусова та Слава Кошан, жителі та неформальні лідери активної частини Нижнього Селища, створили ілюстративну карту з особливостями місцевості, історичними назвами вулиць і районів. Інформацію вдалося зібрати від найстаріших, на той момент, жителів села, які пам'ятали перекази своєї родини. Зібрана історія є унікальною, її не можливо знайти у вільному доступі. Карта на фасаді Будинку культури в селі нагадує його жителям про унікальність та значимість їхньої історії та історії поколінь перед ними.

Зараз лідери окремих сфер, до прикладу, туристичної, розробляють траєкторію розвитку ідентичності і бренду села, проте спільнота і цінність створеної команди відіграє тут велику роль. Інна, яка є співласницею Сільської Сироварні у Нижньому Селищі, згадує, що після початку пандемії, у сироварні бракувало коштів для виплати зарплат, тому разом із односельчанами вони займалися роботою у саду та городі для того, щоб виплачувати певну суму за роботу. Жінка зазначає, що Нижнє Селище у ситуації пандемії змогло скоріше пристосуватися до нових умов існування під час хвороби, аніж міста³⁸. Підприємця займається розвитком крафтового продуктового магазину, який закупає свої товари у етичних виробництв Закарпаття і планує продовжувати

³⁸ Сергацкова К. Село може швидше й ефективніше реагувати на кризи й пандемії, аніж міста. Розповідаємо на прикладі закарпатського села [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zaborona.com/selo-mozhe-shvydshe-j-efektyvnishe-reaguvaty/> (25.04.2020)

працювати із туристичним потенціалом села, разом із іншими жителями, які займаються підприємництвом чи виробництвом³⁹. Окрім цього Інна розмістила свою бібліотеку в магазині, для того, щоб дорослі і діти могли читати книжки на місці, або брати їх із собою.

2. 4. Ідентичність жителів Нижнього Селища

Щоб краще зрозуміти в чому активні жителі села бачать особливість місця, в якому живуть, респондентів Нижнього Селища я попросила поділитися тим, що вони вважають цінним в селі для себе, навмисно не уточнюючи, чи це має бути матеріальний об'єкт, чи традиція. Слава коментує одну з особливостей села так: *«На коляду, тільки у нашому селі люди заходять один до одного додому, коли йдуть з вертепом по селу, такого в сусідніх селах немає».*

Інна: *«Найцінніше в селі для мене – сироварня. Тут це мій особистий сентимент до місця, до виробництва. Проект сироварні почався, коли мені був 1 рік і досі триває».*

На питання, що вважають своєю місцією в селі респонденти відповіли так:

Слава: *«Найважливішим для мене є... не виїжджати з села. Це мій обов'язок перед селом. Я не можу тримати когось тут, проте усвідомлено розумію свою місцію».*

Юрген, 60 років, переїхав до Нижнього Селища у середині 90-их: *«Я займаюся колективом, розвиваюся там і вважаю частково це своєю місцією тут».*

Більшість опитаних мною жителів Нижнього Селища знаходили конкретний об'єкт у місцевому, який допомагав їм вкоренитися у село і пов'язують з ним свою місцію. Тоді, коли пріоритетом не є виїзд у більше місто, з'являються нові ціннісні

³⁹ Тужинська Р. Як перетворити депресивне село на родзинку Закарпаття: досвід Нижнього Селища [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://varosh.com.ua/projects/rozvytok-terytorij-dosvid-pyzhnogo-selyshha/> (18.04.2020)

орієнтири, які направляють основні сили та мотивацію на розвиток того, що є навколо, а також гуманне відношення один до одного. Це допомагало пізніше об'єднатися довокла спільних цінностей, які надбудовувалися на бажання стати частиною місцевого: допомагати сусідам, освоїти нове знання, яке буде примножувати можливості інших жителів.

Узагальнюючи відповіді респондентів щодо самоідентифікації, важливим для них у спільноті є локальні місця або практики, що підтверджує тезу про локальність та ключову роль місця, території, у творенні ідентичності жителів села, що творять спільноту.

Торкаючись теми самоідентифікації, важливо згадати, що влітку 2021 року Тетяна Белоусова та Слава Кошан - лідери громадської організації «Молоток» у Нижньому Селищі, за підтримки гранту House of Europe, реалізували спільний проєкт МІСТ, який передбачав участь дітей та підлітків із Нижнього Селища та найближчого румунського села близько кордону з Україною. У першу чергу цей проєкт показував спільність двох сіл, які знаходять по два боки кордону, проте скоріш за все, поділяють спільну історію. Але також певним чином проєкт став способом самоствердитися селу як унікальному, в мережі сіл району, Закарпаття, а також у національному масштабі.

Звертаючись до ідеї лідерства, неформальним лідером спільноти жителів є Тетяна Белоусова, яка переїхала до села у 2007 році, поки формальним лідером залишається голова села. Також жінка була першою, хто запропонував відновити простір сцени Будинку культури для теаральних занять з дітьми.

Спочатку, коментує, вона комунікувала з батьками через дітей, потім змогла розширити коло знайомств. Тепер Тетяну знають майже в кожному будинку, вона говорить місцевим діалектом, знає як йдуть справи в селі і хто може допомогти вирішити нагальну проблему.

Тут варто вказати, що Тетяна у міжособистісній взаємодії вибудовує два процеси властиві соціального капіталу, за Сью Кілпатрик, - ресурс знання і ресурс ідентичності. Вона може поділитися контактом необхідної людини, проте також бере участь у нейормальних зборах і збірках жителів, а також громади і рад декількох сіл, на яких вирішуються питання щодо реорганізації ресурсів та інші. Її думка є валідною для інших учасників попри те, що вона не є уродженкою села.

Протягом розмови жінка також зазначала, що для неї головним зараз є те, що її справу перейматимуть інші учасники і жителі. Цінності меншої групи спочатку перейняли випускники її першої театральної групи в школі, а потім і інші жителі у селі. Такий тип лідерства, за поділом, запропонованим Джоно Бейконом, межує між *повновладним харизматичним лідерством* та делегативною владою, схиляючись проте до останнього, оскільки Тетяна стає неформальною лідеркою у певних сферах і ділянках, але не постійно.

Сама Тетяна коментує свою участь у процесах села так: *«Спочатку мені здавалося, що я роблю це для людей, селиських (...). Пройшло кілька років мого активного життя тут, коли я зрозуміла, що насправді роблю це для себе. Коли я відчуваю, що я можу - я роблю. Коли ні - роблю перерву, наприклад з театром. Не хочу робити щось не щиро».*

2. 5. Пристосування спільнот до умов війни

Обидві обрані мною для аналізу спільноти пройшли перевірку на міцність та ціннісні складові, коли розпочлася війна. Тоді вони змінили основу ціль, мету та колишні активності на ті, які підтримують перселенців, українців у гарячих точках та військових ЗСУ.

Спільнота Нижнього Селища організувала розміщення дітей та підлітків, їхніх батьків у будинку Шарго Ріго, хостелі, який раніше приймав молодіжні,

навчальні та академічні групи⁴⁰. Зараз колишні учасники театральних груп села проводять тренінги та воркшопи для дітей та їхніх батьків. Якщо раніше в себе вдома місцеві жителі приймали гостей для щорічного дитячого театального фестивалю «ПТАХ», то зараз на їх місця прийшли переселенці, які шукають новий дім. Тут ключовою стала довіра, яка будувалася раніше на взаємодопомозі, яку вдалося налагодити та підтримувати кільком активним учасникам сільської спільноти раніше, а також постійний обмін професійних вмінь, людського капіталу, у спільноті.

Німецька молодь Закарпаття із громадської організації переформатувалася у волонтерський штаб, який займається збором та відправкою гуманітарної допомоги та військових оснащень у прифронтові міста та гарячі точки. Важливим чинником для швидкої активації зусиль та ресурсів із початком війни стала широка мережа партнерств і знайомств. У перші дні війни до учасників спільноти почали надходити повідомлення від закордонних партнерів, які пропонували фінансову допомогу, а також можливість поширення інформації на своїх каналах та платформах. Пізніше вони отримували вказівки та рекомендації від лідерки організації німців Закарпаття, а сім'ї етнічних німців із східної частини країни та столиці змогли знайти прихисток у представників меншини Закарпаття та інших західних регіонів України у перші дні війни. За допомогою мережі знайомств також вдалося швидше налагодити логістичні шляхи для перевезення багажу та допомоги. Особливість цієї співпраці базувалася на нагальних проблемах конкретних регіонів та підроздів ЗСУ, місцевих лікарень, конкретних сімей, що дозволило належно відповідати на потреби.

Як для сільської спільноти Нижнього Селища, так і для спільноти німецької меншини у Закарпаття, важливими у формуванні подальших рішень і дій, закріпленні нової поведінки, стали тісні соціальні зв'язки з іншими жителями села

⁴⁰ Сергацкова К. Кларнет Юргена [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zaborona.com/interactive/changemakers-zakarpate/> (13.02.2019)

та міста, поверхнева довіра із організаціями та установами із схожим спрямуванням, а також довіра, сформована раніше між учасниками всередині і зовнішнім світом.

2.6. Висновки практичної частини:

Процес створення та розвитку обраних мною спільнот частково або повністю підтверджує описану теоретичну рамку та вкладається в ідеї, запропоновані дослідниками, до яких звернулася у роботі.

Спільнота етнічних німців Закарпаття відображає об'єднуючий тип спільноти, оскільки гуртується довколо спільного минулого, традицій, мови, особливостей обрядів, тобто спільного знання. Воно відтворюється у практиках

Спільнота жителів Нижнього Селища відображає з'єднуючий тип спільноти, оскільки до появи лідера, іззовні, у жителів не було цінностей, які могли б їх об'єднати. У процесі творення спільноти з'явилося бажання створювати спільні цінності та ідеї, а також з'явився об'єднуючий елемент спільної історії.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження можна вважати успішним: гіпотеза та початкові ідеї підтвердилися повністю або частково. Теза Патнема про те, що не існує спільноти, яка буде тільки об'єднуючою чи з'єднуючою за своїми характеристиками, спочатку здавалася деконструктивною для дослідження, проте повністю підтверджується на прикладі аналізу та порівняння об'єктів дослідження.

Об'єднуючій спільноті часто вдається виконувати роль об'єднуючої в тому, що утвердившись в своїх принципах і цінностях, вона може поширюватися на інших, не залучених раніше у спільноту людей.

На прикладі спільноти етнічним німців Мукачеве, можна припустити, що спочатку община етнічних німців згуртувалася довкола своєї історії та традицій. Пізніше, коли загорзи існуванню і визнанню цінностей спільноти не було, утворилася довіра один до одного в процесі повторюваних практик: спільного святкування релігійних і національних німецьких свят. Тоді стало можливим залучення неформальних партнерств. Після інституалізації спільноти у громадську організацію, можливими стали також і формальні зв'язки, такі як співпраця з інституціями міжнародних зв'язків, інші німецькі організації в Україні.

З'єднуюча ж, володіючи відкритістю і можливістю приймати нових учасників, прагне до утвердження ідентичності і постійному підтвердженні, оскільки тут учасники з'єднанні за принципом локальності, а не спільних інтересів і цінностей. Спільність з'являється після взаємодії, підтвердження близької ідентичності.

На прикладі спільноти Нижнього Селища ключовим став пошук спільних цінностей, а не об'єднання довкола них.

Наступною визначною тезою для двох спільнот є те, що харизматичний лідер важливий для спільнототворення і означення цінностей і меж, але пізніше спільнота потребує відтворення та перебудови через учасників.

У обраних мною спільнот, разом з насиченою довірою до інших учасників, формується поверхнева довіра до ширшого кола знайомих, що підтверджує позитивний вплив спільнот не тільки на саму спільноту, а й на суспільство.

Наступними кроками дослідження може стати глибший аналіз соціального та інших капіталів у спільнотах, глибший аналіз ідентичності спільнот, накладання ідеї поверхневої та насиченої довіри на спільноту та суспільство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Bacon, J. The Art of Community. O'Reilly Media. Inc. Retrieved, 2009. 394 с.
2. Bourdieu, P. The Forms of Capital. Handbook of theory and research for the sociology of education. JG Richardson. New York, Greenwood, Vol. 241(258), 19 с.
3. Coleman, J. S. . Social Capital in the Creation of Human Capital. The American Journal of Sociology Vol. 94, 1988. 95-120 с.
4. Emery, M., et al. Leadership as community capacity building: A study on the impact of leadership development training on community. Community Development Vol. 38 (4), 2007. 60-70 с.
5. Etzioni, A. The community of communities. Washington Quarterly, Vol. 19(3), 1996. 127-138 с.
6. Flora, C. B., Flora, J. L., & Gasteyer, S. P. Rural communities: Legacy and change. Routledge, 2018. 505 с.
7. Fukuyama, F. Social Capital, Civil Society and Development. Third World Quarterly, Vol. 22, 2001. 7-20 с.
8. Granovetter, M.S. The strength of weak ties. American Journal of Sociology, Vol. 78 (6), 1973. 1360-1380 с.
9. Kilpatrick, S., Field, J. & Falk, I. Social capital: An analytic tool for exploring lifelong learning and community development. British Educational Research Journal, Vol. 29(3), 2003. 417-433 с.
10. Lave, J., Wenger, E. Situated Learning: Legitimate Peripheral Participation. Cambridge: Cambridge University Press, 1991. 139 с.
11. McClenaghan, P. Social capital: exploring the theoretical foundations of community development education. British Educational Research Journal, Vol. 26(5), 2000. 565-582 с.
12. Murdock, G. P. Social structure. 1949

13. Putnam, R. Bowling alone: The collapse and revival of American community. Simon and Schuster, 2000. 769 с.
14. Putnam, R. D. Bowling Alone: America's Declining Social Capital. Journal of Democracy, Vol. 6, 1995. с. 65-77.
15. Putnam, R. Social capital: Measurement and consequences. Canadian journal of policy research Vol.2.1, 2001. 41-51 с.
16. Wenger, E., et al., Learning in landscapes of practice: Boundaries, identity, and knowledgeability in practice-based learning. Routledge, 2014. 163 с.
17. Віхров М. Фундамент нації. У чому значення повсякденної згуртованості суспільства // Український тиждень. Київ, 2022. 17 лютого.
18. Ворожбит О. Сусільське плече: Як спільні ініціативи громадян, що живуть поруч, змінюють обличчя міст Європи та США // Український тиждень. Київ, 2022. 17 лютого.
19. Макаров Ю. У нас на Дарниці // Український тиждень. Київ, 2022. 17 лютого.
20. Тьоніс, Ф. Спільнота і суспільство. Київ, Дух і Літера, 2005. 262 с. // нім.: Ferdinand Tönnies: Gemeinschaft und Gesellschaft. Abhandlung des Kommunismus und des Sozialismus als empirischer Kulturformen. — Leipzig: Fues's Verlag, 1887.

МАТЕРІАЛИ З ІНТЕРНЕТУ:

1. Wenger, E., B. Wenger-Trayner. Introduction to communities of practice - A brief overview of the concept and its uses. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://wenger-trayner.com/introduction-to-communities-of-practice> (2015)
2. Гарань В. Німці України. Хто вони? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrainer.net/nimtsi-ukrainy/> (30.07.2020)

3. Сергацкова К. *Кларнет Юргена* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zaborona.com/interactive/changemakers-zakarpate/> (13.02.2019)
4. Сергацкова К. *Село може швидше й ефективніше реагувати на кризи й пандемії, аніж міста. Розповідаємо на прикладі закарпатського села* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zaborona.com/selo-mozhe-shvydshe-j-efektyvnishe-reaguvaty/> (25.04.2020)
5. Тужинська Р. *Як перетворити депресивне село на родзинку Закарпаття: досвід Нижнього Селища* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://varosh.com.ua/projects/rozvytok-terytorij-dosvid-nyzhnogo-selyshha/> (18.04.2020)